

Analysis of effective Factor in quality of life and well-being in Iran Metropolis

Mahmood Akbari¹, Reza Eltiyami nia²

1- Assistant Professor of Geography and Urban Planning, Yasuj University, Yasuj, Iran.

2- Assistant Professor of Political Science, Yasuj University, Yasuj, Iran.

Received: 20 July 2021

Accepted: 30 November 2021

Extended Abstract

Introduction

Cities face a number of problems that undermine the quality of urban life, social inequalities, urban crime, poor environment, and traffic congestion (Psatha, 2015: 2). The rapid growth and expansion of urbanization and urbanization of the world has created many problems and difficulties in different countries of the world, especially in developing countries. Cities in these countries are facing the spread of various social anomalies, housing shortages, the spread of suburbanization and informal settlement, all kinds of pollution and environmental crises, spatial inequality, reduced quality of life and welfare, and so on. In recent decades, the literature on measuring inequality has increased significantly (Mussard & Xu, 2004: 201). One of the important suggestions in the field of measuring poverty and welfare by age (1976) has been presented. The age index is a suitable model for applied research (Mussard & Xu, 2004: 201). Measurement of poverty has been active in research since Amartia Sen proposed an obvious approach to welfare research in 1976 (Xu & osberg, 2000: 2). The aim of this study was to analyze the cost factors affecting quality of life and well-being in Iranian metropolises. Using the quantitative age index and taking into account the variables of food and tobacco costs, clothing and footwear costs, housing costs, water, fuel and lighting of a residential house, costs of accessories and furniture and services Household use, health care costs, transportation and communication costs, entertainment and cultural services costs of households and costs of miscellaneous goods and services in the metropolises of Tehran, Mashhad, Isfahan, Karaj and Shiraz to evaluate the effective factors The quality of life and welfare in these metropolises should be addressed. The research sought to answer the question of which of the cost-effective factors on quality of life and well-being in the studied metropolises had the greatest effect.

Methodology

The research has a quantitative-analytical nature and the statistical population of the research consists of the first five metropolises of Iran in terms of their population. The studied variables are the official data of the first group (food and tobacco costs); The second group (clothing and footwear costs); The third group (housing, water, fuel and lighting costs of a residential house); Fourth group (costs of furniture and services used by households); Group 5 (health care costs); Group 6 (transportation and communications costs); The seventh group (the cost of entertainment, entertainment and household cultural services) and the eighth group (the cost of miscellaneous goods and services).

---

*. Corresponding Author (Email: Mahmoodakbari91@yahoo.com)

Copyright © 2021 Journal of Geography. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution- noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages provided the original work is properly cited.

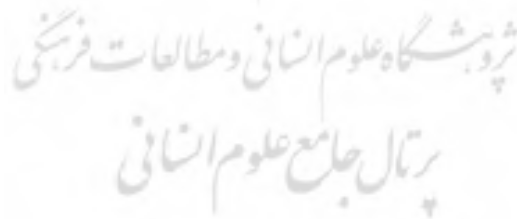
Results and discussion

In the metropolis of Tehran, the housing, water, fuel and lighting group of a residential house with the amount of 1.4092 has affected household welfare expenditures more than other groups in this city. Expenditures on household appliances and services are in the last place with 0.0353. In the metropolis of Mashhad, the second largest city in Iran, the group of housing, water, fuel and lighting of residential houses with the amount of 0.9202 more than other groups of household welfare expenditures in this city has been affected. The eighth group, the costs of miscellaneous goods and services, was in the third place with 0.1694. In the metropolis of Isfahan, the third largest city in the country, the housing, water, fuel and lighting of residential houses with the amount of 0.7911 has affected the welfare costs in this city more than other groups. The group of food and tobacco costs with the amount of 0.7003 after the housing group has the most impact on welfare. In the metropolis of Karaj, the fourth largest city in the country, housing, water, fuel and lighting of a residential house with the amount of 1.278 more than other groups of household welfare expenditures in this city has been affected. The group of food and tobacco costs with the rate of 0.6915 after the housing group has the most impact on welfare. In the metropolis of Shiraz, which is the fifth largest city in the country, housing, water, fuel and lighting of a residential house with the amount of 0.8599 has affected more than other groups of household welfare expenditures in this city. The group of food and tobacco costs with the rate of 0.6561 after the housing group has the most impact on welfare.

Conclusions

In the metropolises of Tehran, Mashhad, Isfahan, Karaj and Shiraz, the costs of the housing sector have affected the welfare and quality of life of the family more than other sectors, and solving the housing problem of households in these metropolises is the main priority of the government.

Keywords: Cost, Welfare, Quality of Life, Iran Metropolis.

تحلیل مؤلفه های تأثیر گذار بر کیفیت زندگی و رفاه در مادرشهرهای ایران

محمود اکبری^۱ - استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.
رضا التیامی نیا - استادیار علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۹

چکیده

رشد و توسعه شتابان و بی رویه شهرنشینی مسائل و معضلات متعددی از جمله بحران کیفیت زندگی و رفاه را فراروی کشورهای مختلف به ویژه کشورهای در حال توسعه و ایران قرار داده است. پژوهش حاضر با استفاده از شاخص آمارتیا سن و با هدف تحلیل عوامل هزینه ای مؤثر بر کیفیت زندگی و رفاه در مادرشهرهای ایران انجام شده است و ماهیت کمی داشته است. جامعه آماری پژوهش را پنج شهر بزرگ کشور به ترتیب جمعیت آنها یعنی تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز تشکیل می دهند. داده های مورد مطالعه را هزینه های مواد خوراکی و دخانی؛ هزینه های پوشاک و کفش؛ هزینه های مسکن؛ هزینه های لوازم و اثاث و خدمات مورد استفاده خانوار؛ هزینه های بهداشت و درمان؛ هزینه های حمل و نقل؛ هزینه های تفریحات و خدمات فرهنگی خانوارها و هزینه های کالاها و خدمات متفرقه تشکیل می دهند. نتایج مطالعه در کلان شهر تهران نشان می دهد که گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی بیش از سایر گروه ها رفاه خانوار را تحت تأثیر قرار داده است. هزینه های مواد خوراکی و دخانی پس از گروه مسکن بیشترین تأثیر را بر رفاه گذاشته است. از این حیث هزینه های لوازم و اثاث و خدمات مورد استفاده خانوار در رتبه آخر قرار گرفته است. نتایج به کارگیری شاخص سن در مادرشهرهای ایران نشان می دهد که در تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز هزینه های مسکن بیش از سایر بخش ها رفاه را تحت تأثیر قرار داده است.

واژگان کلیدی: هزینه، رفاه، کیفیت زندگی، مادرشهرهای ایران

مقدمه

شهرها با مشکلات متعددی مواجه هستند که کیفیت زندگی شهری، نابرابری‌های اجتماعی، جرم شهری، محیط زیست ضعیف و ازدحام ترافیکی را تضعیف می‌کنند (Psatha, 2015: 2). رشد بالای شهرنشینی و افزایش نقاط شهری در سطح دنیا مفهوم کیفیت زندگی شهری را به طور گسترده‌ای مورد توجه اندیشمندان برنامه‌ریزی شهری قرار داده است (مرصوصی و لاجوردی، ۱۳۹۳: ۷۰، ابراهیم زاده، ۱۳۹۶: ۹). شهرنشینی با چنان سرعتی افزایش یافته است که بسیاری از فرصت‌ها را برای بهبود کیفیت زندگی به شدت محدود کرده است (علی اکبری و امینی، ۱۳۸۹: ۱۲۱). به تبع شهرنشینی فزاینده افزایش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی در نواحی شهری کشورهای در حال توسعه دامنه وسیعی از شرایط ناهمگون و غیر متجانس زندگی را به وجود آورده است (تقوایی و اکبری، ۱۳۸۸: ۹۸). رشد و گسترش شتابان شهرنشینی و شهری شدن جهان مشکلات و معضلات فراوانی در کشورهای مختلف جهان به ویژه در کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده است. شهرها در این کشورها با گسترش انواع ناهنجاری‌های اجتماعی، کمبود مسکن، گسترش یافتن حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، انواع آلودگی‌ها و بحران‌های زیست محیطی، نابرابری فضایی، کاهش کیفیت زندگی و رفاه و غیره مواجه هستند.

داشتن جامعه‌ای پویا بدون نظام کارآمد رفاه، بسی دشوار است. سالیان متمادی سیاست‌گزاران غالباً به رفاه تنها به مثابه مسأله‌ای اجتماعی توجه می‌کردند؛ اما با توجه به تأثیرات مهم رفاه بر بهره‌وری و رابطه رشد و توسعه اقتصادی با رفاه و از سویی دیگر اثر این نظام‌های کارآمد بر توزیع درآمد و به دنبال آن رفاه جامعه امروز دیگر رفاه اجتماعی یا اقتصادی صرف مدنظر نیست. پرداختن به رفاه در راستای بسط عدالت اجتماعی از اهداف عمده دولت‌ها و از مسائل محوری برنامه‌های اقتصادی - اجتماعی محسوب می‌شود. این گستردگی به حدی است که دولت‌های مختلف جهان مهمترین خدمات خود را ایجاد و توسعه نظام رفاهی کارآمد می‌دانند.

طی سالیان اخیر پارادایم رفاه به صورت جدی مورد توجه جغرافیدانان، جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و سایر علوم مرتبط قرار گرفته است. از دهه ۱۹۸۰ به بعد در مفهوم رفاه تغییر و تحول بسیاری پدید آمده است. رفاه تنها به اقشار آسیب پذیر و گروه خاصی از افراد جامعه محدود نمی‌شود و این پارادایم ابعاد گسترده‌ای دارد و وجود رفاه در هر جامعه‌ای یکی از مهمترین شاخص‌های توسعه یافتگی آن جامعه تلقی می‌شود. در زمینه موضوع کیفیت زندگی و رفاه مطالعات متعددی انجام شده است که در ادامه به چند مورد از نتایج آنها اشاره شده است:

اکبری (۱۳۹۹) به این نتیجه رسید که در کلانشهر شیراز هزینه‌های مسکن و متعلقات آن بیش از سایر گروه‌های هزینه رفاه خانوارها را تحت تأثیر قرار داده است. نتایج پژوهش چو و اسپرگ (۲۰۰۰) نشان می‌دهد که ارتباط واضح و آشکاری بین شاخص‌های رفاه و تابع ارزیابی اجتماعی وجود دارد. اناند و سن (۲۰۰۰) به این نتیجه رسیدند که درآمد به عنوان مهمترین مؤلفه مؤثر بر رفاه ایفاگر نقشی است که دو مؤلفه دیگر شاخص توسعه انسانی قادر به این تأثیرگذاری نیستند. مارتینیتی^۲ (۲۰۰۰) به این نتیجه رسید که درآمد و هزینه می‌توانند تفاوت‌های نابرابری را در میان مردم و خانواده‌ها مخفی نگه دارند و به خاطر اینکه کیفیت زندگی چیزی بیشتر از مقادیر مفروض منابع اقتصادی است. سلامتی، طول عمر، دانش و آموزش، روابط اجتماعی، احساسات ذهنی عناصر ترکیبی زندگی انسانی هستند که در ارزیابی استانداردهای زندگی مردم نیابستی نادیده گرفته شوند. کمنی^۳ (۲۰۰۱) به این نتیجه رسید که مسکن سهم بالایی از مؤلفه سرمایه گذاری

1 . Anand and Sen

2 . Martinitti

3 . Kemeny

رفاهی را تشکیل می دهد و بخش مسکن بزرگترین مورد در بودجه خانوارها است و این مؤلفه نقش مهمی در تعریف سبک زندگی و ساختار محیط شهری دارد. داسگوپتا^۱ (۲۰۰۱) به این نتیجه رسید که درآمد به عنوان شاخص و عامل اصلی نیل به بهزیستی و رفاه انسانی محسوب شود. پاکیونه^۲ (۲۰۰۳) به این نتیجه رسید که کیفیت زندگی مدرن از ویژگی جوامع معاصر است. پژوهش وی رویکردهای جغرافیای اجتماعی برای تحقیق در کیفیت زندگی و رفاه شهری را تبیین می کند. باجاری و همکاران^۳ (۲۰۰۵) به این نتیجه رسیدند که تغییرات قیمت مسکن نه تنها بر هزینه های خانواده بلکه بر درآمد، ثروت و رفاه آنها نیز تأثیرات مهمی دارد. مک گیلیوری و کلارک^۴ (۲۰۰۶) به این نتیجه رسیدند که فهم رفاه به عنوان یکی از مهمترین اهداف برنامه ریزی شهری و سنجش عوامل مؤثر بر آن وظیفه ای اساسی برای پژوهشگران شهری محسوب می شود. حسن^۴ (۲۰۰۷) به این نتیجه رسید که شهرها نقشی بسیار مهم در جهان امروز ایفا می کنند و ارزیابی پیچیدگی پویایی زندگی شهری و رفاه شهری و مشخص نمودن شاخص های رفاه شهری برای شهرها لازم و حیاتی است. ولودارزیک^۵ (۲۰۱۵) به این نتیجه رسید که به صراحت تعریفی از کیفیت زندگی شهری ارائه نشده است و روش های اندازه گیری سطح آن بحث برانگیز است. پژوهش های میان رشته ای در سطح جهانی به توسعه تعدادی از شاخص های سنجش استاندارد و کیفیت زندگی در مناطق شهری کمک کرده است و این شاخص ها برای تهیه رتبه بندی کیفیت زندگی شهری مورد استفاده قرار می گیرند. پستا و همکاران^۶ (۲۰۱۵) به این نتیجه رسید که شهرها با مشکلات متعددی مواجه هستند و علی رغم این واقعیت شهرها همچنان نقش حیاتی در توسعه دارند. پس از ارزیابی شرایط کیفیت زندگی و رفاه در شهرها، شاخص های اقتصادی نتوانسته است تضاد مذکور را در زندگی شهری حل کند. مفهومی که بتواند بر ماهیت چند بعدی شهرها نظارت کند، کیفیت زندگی شهری است. نتایج مطالعه کنگمنانگ و الیوت (۲۰۱۸) مفهوم سازی های مختلف رفاه و نابرابری را بررسی می کند و یک چارچوب یکپارچه را برای درک اهمیت سنجش و اندازه گیری رفاه مناطق ترسیم می کند.

بوچس و کوچ^۷ (۲۰۲۱) به این نتیجه رسیدند که مشارکت دادن عموم مردم در فرآیندهای مشورتی که ادراکات رفاه و نیازها را بررسی می کند، با در نظر گرفتن نیازهای نسل های آینده، می تواند راهی برای پیشبرد برنامه رشد مجدد باشد. کولیمناکیس و همکاران (۲۰۲۱) به این نتیجه رسیدند که بین و افزایش سطح رفاه شهروندان و وجود مناطق سبز شهری رابطه وجود دارد. این مسأله می تواند به مقامات محلی و ذینفعان کمک کند تا مزایای فضای سبز و پارک های شهری را اندازه گیری و ارزیابی کنند و اقدامات و برنامه هایی را برای کمک به استقرار بیشتر آنها ترویج کنند. بوچس^۸ (۲۰۲۱) به این نتیجه رسید که مفهوم جدید رفاه پایدار به سیستم های رفاهی اشاره دارد که هدف آن برآوردن نیازهای همه افراد جامعه در محدوده های سیاره ای و جدا کردن رابطه رفاه و رشد است. این پژوهش استدلال می کند که درآمد پایه جهانی و خدمات پایه جهانی رویکردهای متضاد زیادی نیستند، بلکه رویکردهای مکمل برای حمایت از رفاه پایدار هستند.

پژوهش حاضر با هدف تحلیل عوامل هزینه ای مؤثر بر کیفیت زندگی و رفاه در مادرشهرهای ایران انجام شده است. با استفاده از شاخص کمی سن و با بهره گیری از متغیرهای هزینه های مواد خوراکی و دخانی، هزینه های پوشاک و کفش،

- 1 . Dasgupta
- 2 . Pacione
- 3 . Bajari et al
- 4 . Hasan
- 5 . Włodarczyk
- 6 . Psatha et al
- 7 . Koch
- 8 . Büchs

هزینه‌های مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی، هزینه‌های لوازم و اثاث و خدمات مورد استفاده خانوار، هزینه‌های بهداشت و درمان، هزینه‌های حمل و نقل و ارتباطات، هزینه‌های تفریحات و خدمات فرهنگی خانوارها و هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه در مادرشهرهای تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز به ارزیابی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی و رفاه در این کلانشهرها پرداخته شود. پژوهش به دنبال جواب این سوال بوده است که از بین عوامل هزینه‌ای مؤثر بر کیفیت زندگی و رفاه در مادرشهرهای مورد مطالعه کدام گروه تأثیر زیادی داشته است.

مبانی نظری

برای سنجش کیفیت زندگی و رفاه تعاریف قابل پذیرش عمومی و جامعی که مورد توافق همگان باشد، وجود ندارد (Islam & Clarke, 2001: 3). کیفیت زندگی مفهومی بسیار انتزاعی است که نمی‌توان برای آن تعریف جامع و مانعی ارائه داد (فنی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۷). مؤسسات مختلف و دولت‌ها در سطح ملی و محلی به سنجش و شاخص سازی کیفیت زندگی شهری پرداخته‌اند (اجزاء شکوهی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۴). در رشته‌های علمی تعاریف اولیه از رفاه همیشه در ارتباط با ارزیابی‌های عینی و ذهنی قرار دارند (Camfield et al, 2008: 5). رفاه بعنوان تابعی از مصرف (Mckenzie, 1983; Slesnick, 1998)، ایجاد فقر (Hueting, 1980) و به عنوان تابعی از مصرف اضافی (Johnson, 1996) تعریف شده است. دایره شمول رفاه بیشتر از مصرف است (Bonner, 1986). در مقابل دیگر اندیشمندان دیدگاه متضادی در پیش گرفته‌اند که رفاه به مصرف صرف ارتباط و وابستگی ندارد (Boulding, 1949; Sen, 1987: 50). بلکه رفاه بیشتر تابعی از پس انداز سرمایه (Daly, 1996)، تابعی از هزینه‌ها (Jorgensen, 1997)، تابعی از درآمد (Pearse et al, 1989; Usher, 1980; Kakwani, 1997; Islam & Clarke, 2001: 4) است.

دو رویکرد اساسی برای تحقیق در مورد کیفیت زندگی وجود دارد. این رویکردها به دو بخش عینی و ذهنی تقسیم می‌شوند (Kladivo & Halas, 2012: 49). رویکرد عینی بر اندازه‌گیری کردن واقعیت‌هایی چون درآمد و مکانی برای زندگی در مقیاس مترمربع متمرکز است. برخلاف رویکرد عینی، رویکرد ذهنی بر موضوعاتی چون رضایت از درآمد و مناسب بودن محل زندگی توجه دارد. رویکرد عینی از سنت آمار اجتماعی نشأت می‌گیرد و به قرن نوزدهم برمی‌گردد. رویکرد ذهنی از مطالعات زمینه‌یاب ناشی شده و به سال ۱۹۶۰ برمی‌گردد. هدف اصلی از سنجش شرایط زندگی در نهایت کسب تصویری از رفاه فردی است، امروزه در مطالعات رفاه هم شاخص‌های عینی و هم شاخص‌های ذهنی استفاده می‌شوند.

در دهه‌های اخیر ادبیات مربوط به سنجش نابرابری به طور معنی‌داری افزایش یافته است (Mussard & Xu, 2014: 201). برای مدت‌های طولانی تولید ناخالص به عنوان ابزار منفرد سنجش رفاه محسوب می‌شده است. نارضایتی از این شاخص و ایرادات متعدد وارد بر آن به تحقیقاتی برای اندازه‌گیری بهتر رفاه منتهی شده است. یکی از پیشنهاد‌های مهم در این زمینه سنجش فقر و رفاه به وسیله شاخص سن (۱۹۷۶) بوده است. شاخص سن مدل مناسبی برای تحقیقات کاربردی است (Mussard & Xu, 2004: 201). از زمانی که آمارتیا سن رویکردی بدیهی در تحقیقات رفاه در سال ۱۹۷۶ پیشنهاد نمود، سنجش و اندازه‌گیری فقر در تحقیقات فعال شده است (Xu & osberg, 2000: 2).

از مباحث مهم در زمینه رفاه و کیفیت زندگی بحث‌های مربوط به رفاه پایدار است که اخیراً شروع به ظهور کرده‌اند و بر تعریف مجدد رفاه و رفاه از منظر زیست محیطی با تأکید بر نیازهای انسان متمرکز شده‌اند (Büchs, 2021). انتقاد از مفهوم رشد پیامدهای متعددی برای دولت‌های رفاه به همراه دارد، زیرا سیستم‌های رفاهی کنونی غربی و اقتصاد مبتنی بر رشد، به یکدیگر پیوند نزدیکی دارند و متقابلاً به یکدیگر وابسته هستند. تأمین مالی دولت‌های رفاه در حال حاضر به رشد اقتصادی بستگی دارد (Bailey, 2015).

روشی پژوهش

پژوهش ماهیتی کمی - تحلیلی داشته و جامعه آماری پژوهش را پنج شهر بزرگ ایران به ترتیب جمعیت آنها تشکیل داده است. متغیرهای مورد مطالعه را داده‌های رسمی گروه اول (هزینه‌های مواد خوراکی و دخانی)؛ گروه دوم (هزینه‌های پوشاک و کفش)؛ گروه سوم (هزینه‌های مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی)؛ گروه چهارم (هزینه‌های لوازم و اثاث و خدمات مورد استفاده خانوار)؛ گروه پنجم (هزینه‌های بهداشت و درمان)؛ گروه ششم (هزینه‌های حمل و نقل و ارتباطات)؛ گروه هفتم (هزینه‌های تفریحات، سرگرمیها و خدمات فرهنگی خانوارها) و گروه هشتم (هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه) تشکیل می‌دهند. متغیرها و داده‌های به کار رفته در این پژوهش از بخش هزینه و درآمد خانوار سالنامه آماری استان‌هایی که پنج شهر بزرگ کشور در آنها قرار گرفته است در سال ۱۳۹۸ استخراج شده است و این داده‌ها در شاخص سن به کار گرفته شده‌اند.

در شاخص سن (۱۹۹۰) بررسی تابع رفاه اجتماعی مبتنی بر مطلوبیت افراد جامعه به سطح درآمد فرد بستگی دارد؛ لذا تابع رفاه اجتماعی تلخیص یافته را می‌توان به صورت رابطه شماره (۱) تعریف کرد:

(۱)

$$W = W(X, I)$$

که X و I تابعی از سطح درآمدهای جامعه $(X_1, X_2, \dots, X_n)$ بوده، X به درآمد و I به نابرابری توزیع آن بستگی دارد. این دیدگاه که افزایش درآمد یک فرد با فرض عدم تغییر در سایر شرایط منتهی به افزایش سطح رفاه خواهد شد. $\frac{\partial W}{\partial X_i} > 0$ حاصل از اصل پارتو است. مثلاً در یک جامعه با سه گروه درآمدی با متوسط درآمد ۱۰، ۱ و ۰ واحد پول اگر افزایش درآمدها به صورت زیر باشد:

$$\begin{bmatrix} 10 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} 100 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} 1000 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} 10000 \\ 1 \\ 0 \end{bmatrix}$$

سن، در سال ۱۹۷۴ رابطه شماره (۲) را به عنوان تابع رفاه اجتماعی پیشنهاد نمود:

$$W = \mu(1 \circ G) \quad (2)$$

که μ میانگین و G ضریب جینی توزیع درآمد است. با دیفرانسیل‌گیری از رابطه مذکور می‌توان به معادله شماره (۳)

(۳)

$$\Delta W = (1 - G)\Delta\mu + \mu\Delta G$$

با استفاده از این رابطه به مطالعه تغییرات رفاه برحسب تغییرات G و μ در طی دوره مورد بررسی پرداخته می‌شود. با عنایت به تعریف منحنی لورنز تعمیم یافته شاخص سن معادل دو برابر فضای زیر منحنی لورنز تعمیم یافته است. به عبارت دیگر:

$$W = \mu(1 - G) - 2 \int_0^1 GL(p) dp \quad (4)$$

نرخ جانشینی بین G و μ به صورت $\frac{dG}{d\mu} = \frac{1 - G}{\mu}$ بوده و می‌توان ثابت نمود که تابع رفاه اجتماعی سن از شرایط اصل پارتویی پیروی می‌کند. روش تعمیم تابع رفاه سن براساس میانگین مجموعه تعمیم یافته تابع رفاه سن به صورت رابطه شماره (۵) می‌باشد:

$$W = \mu^\beta (1 - G)^\beta, \quad 0 < \beta < 1 \quad (5)$$

براین اساس زمانی که محقق بخواهد اهمیت بیشتری به نابرابری در مقابل درآمد بدهد مقدار کمتری برای β انتخاب می‌کند و برعکس مقادیر بالای β اهمیت بیشتری را به μ می‌دهد. بر مبنای این رابطه نرخ جانشینی بین G و μ به صورت $\frac{dG}{d\mu} = \frac{1 - G}{\mu} \beta$ می‌باشد. می‌توان ضریب جینی را به صورت رابطه شماره (۶) تجزیه نمود:

$$G = \sum_{i=1}^k S_i R_i G_i \quad (6)$$

که S_i سهم منبع i ، G_i نابرابری توزیع درآمد منبع i و R_i ضریب همبستگی ضریب جینی منبع i نسبت به درآمد کل بوده و به صورت $R_i = \frac{\text{cov}(x_i, F(x))}{\text{cov}(x_i, F(x_i))}$ بیان می‌شود. با بازنویسی این تجزیه به صورت $G = \sum_{i=1}^k S_i C_i$ ضریب تمرکز منبع i (C_i) تعریف می‌گردد. براین اساس رابطه (۵) را به صورت رابطه شماره (۷) بازنویسی می‌کنیم:

$$W = \mu^\beta (1 - G)^\beta = \left(\frac{\mu_i}{\mu} \right)^{\beta} \mu_i^\beta (1 - C_i)^\beta \quad (7)$$

که $a_i = \left(\frac{\mu_i}{\mu} \right)^{\beta}$ وزن جزء i ام و $W_i = \mu_i^\beta (1 - C_i)^\beta$ رفاه حاصل از منبع i ام می‌باشد. در این حالت رفاه نسبی منبع i ام به صورت رابطه شماره (۸) به دست می‌آید:

$$\frac{\mu_i}{\mu} \left(\frac{1 - C_i}{1 - G} \right) \quad (8)$$

که این رابطه مستقل از β است. به عبارت دیگر زمانی که ما به بررسی تأثیرگذاری رفاه حاصل از منبع i ام بر روی رفاه کل می‌پردازیم، این بررسی به میزان β بستگی ندارد. تأثیر افزایش جزء i ام بر روی رفاه کل جامعه را می‌توان با به دست آوردن کشش رفاه کل نسبت به میانگین منبع i ام به صورت رابطه شماره (۹) به دست آورد:

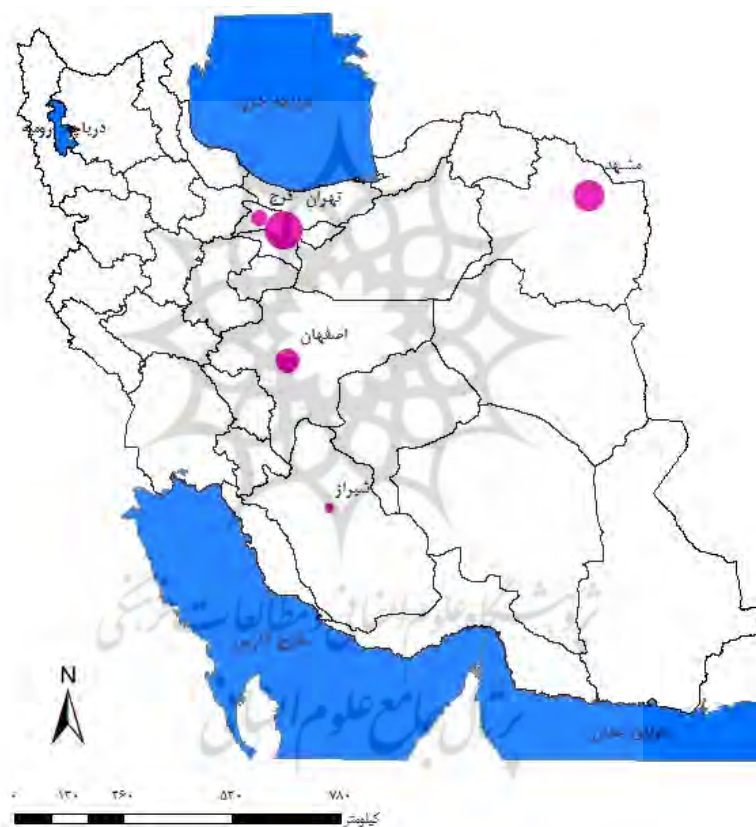
$$\eta_{\mu_i}^W = \frac{W}{\mu_i} \cdot \frac{\mu_i}{W} \cdot \frac{\mu_i}{\mu} \cdot \frac{1 - C_i}{1 - G} = \frac{\mu_i}{\mu} (\beta - 1) \quad (9)$$

این رابطه تصویری از تأثیرپذیری رفاه کل در نتیجه یک تغییر نسبی در منبع i ام را ارائه می‌کند (جلالی، ۱۳۸۶: ۱۷۹-۱۷۴؛ اکبری، ۱۳۹۹: ۱۱۳-۱۱۱).

محدوده مورد مطالعه

مادرشهر که امروزه در زبان فارسی برای معرفی انواع شهرهای بزرگ رواج یافته است، مفهوم واحدی ندارد. اصطلاح مادرشهر در زبان فارسی به واژه عام و فراگیری برای معرفی انواع شهرهای بزرگ با اشکال، اجزاء و ترکیب‌های مختلف تبدیل شده است (مهديزاده، ۱۳۸۳: ۱۹). در ادبیات رایج کشور ایران اصطلاح کلانشهر معادل مادرشهر است و به شهرهایی اطلاق می‌شود که حداقل یک میلیون نفر جمعیت داشته باشد (سایت مرجع مدیریت شهری، ۱۳۹۰) و از نظر مرکزیت دولتی و فعالیت اقتصادی یا فرهنگی بر دیگر سکونتگاهها برتری دارد (شکوئی، ۱۳۹۱: ۱۹۹). مادرشهرها نقش-های شهری را به صورت مختلف در سطوح ناحیه‌ای و کشوری به خوبی ایفا می‌نمایند (شبیعه، ۱۳۸۹: ۲۹). مادرشهرهای مورد مطالعه در این پژوهش شامل پنج شهر بزرگ کشور تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز به ترتیب جمعیت بوده است. موقعیت جغرافیایی مادرشهرهای مورد مطالعه در زیر (شکل ۱) نشان داده شده است.

شکل شماره ۱. موقعیت جغرافیایی مادرشهرهای مورد مطالعه

طبق سرشماری ۱۳۹۵ تهران با ۸۶۹۳۷۰۶ نفر جمعیت متروپل ملی ایران، مشهد با ۳۰۰۱۱۸۴ نفر جمعیت دومین مادرشهر ایران، اصفهان با ۱۹۶۱۲۶۰ نفر جمعیت سومین مادرشهر ایران، کرج با ۱۹۷۳۴۷۰ نفر جمعیت چهارمین مادرشهر ایران و شیراز با ۱۵۶۵۵۷۲ نفر جمعیت پنجمین مادرشهر ایران مطرح شده است. این شهرها ۱۷۱۹۵۱۹۲ نفر از جمعیت کشور را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده اند و تقریباً ۲۱ درصد از جمعیت کشور در این مادرشهرها قرار دارد.

بحث و یافته‌ها

با استفاده از شاخص کمی آمارتیا سن به بررسی شاخص‌های تأثیرگذار بر رفاه در مادرشهرهای ایران و پنج شهر بزرگ کشور پرداخته شده است. داده‌های به کار گرفته شده گروه اول (هزینه‌های مواد خوراکی و دخانی)؛ گروه دوم (هزینه‌های پوشاک و کفش)؛ گروه سوم (هزینه‌های مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی)؛ گروه چهارم (هزینه‌های لوازم و اثاث و خدمات مورد استفاده خانوار)؛ گروه پنجم (هزینه‌های بهداشت و درمان)؛ گروه ششم (هزینه‌های حمل و نقل و ارتباطات)؛ گروه هفتم (هزینه‌های تفریحات، سرگرمیها و خدمات فرهنگی خانوارها) و گروه هشتم (هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه) بوده است. مؤلفه‌های مؤثر بر رفاه در مادرشهرهای تهران، مشهد و اصفهان در زیر (جدول ۱) نشان داده شده است.

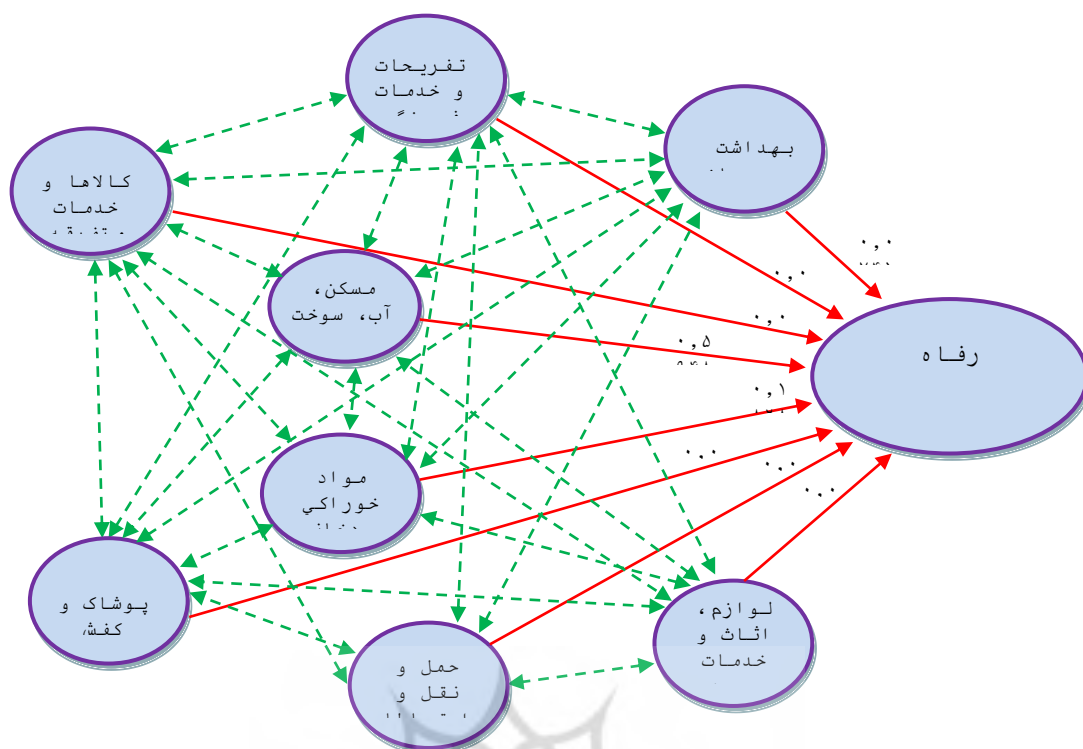
جدول شماره ۱. مؤلفه‌های مؤثر بر رفاه در مادرشهرهای تهران، مشهد و اصفهان

گروه	μ_i	S_i	$\beta = 1$		$\beta = 0.75$		$\beta = 0.5$	
			η_i	W_i	η_i	W_i	η_i	W_i
تهران	مواد خوراکی و دخانی	۳۴۰۶۵۸۲۱	۰/۱۶۲۲	۱/۱۲۶۹	۰/۱۸۲۸	۲۲۱۴۲۷۸۴	۰/۱۴۲۲	۱۵۲۸
	پوشاک و کفش	۷۰۵۷۹۸۶	۰/۰۳۳۶	۰/۸۹۰۸	۰/۰۲۹۹	۱۸۶۶۱۳۱	۰/۰۲۱۵	۱۲۹
	مسکن	۱۰۵۰۴۴۸۲۵	۰/۵۰۰۱	۱/۱۸۹۲	۰/۵۹۴۸	۷۴۶۰۲۸۳۵	۰/۴۶۹۷	۵۱۴۸
	لوازم و اثاث و خدمات	۳۸۳۵۴۹۵	۰/۰۱۸۳	۰/۸۹۳۵	۰/۰۱۶۳	۱۱۷۰۹۷۷	۰/۰۱۱۸	۸۱
	بهداشت و درمان	۱۹۱۰۴۲۳۰	۰/۰۹۱۰	۰/۸۱۵۱	۰/۰۷۴۱	۳۳۹۴۸۲۲	۰/۰۵۱۴	۲۳۴
	حمل و نقل	۱۹۸۰۱۴۵۶	۰/۰۹۴۳	۰/۵۴۹۰	۰/۰۵۱۸	۲۳۴۰۵۲۲	۰/۰۲۸۲	۱۶۲
	تفریحات و سرگرمیها	۶۲۱۲۵۵۴	۰/۰۲۹۶	۰/۸۲۲۰	۰/۰۲۴۳	۱۲۷۱۰۸۹	۰/۰۱۶۹	۸۸
	کالاها و خدمات متفرقه	۱۴۹۰۵۱۸۳	۰/۰۷۱۰	۰/۹۳۳۹	۰/۰۶۶۳	۵۵۳۴۲۹۴	۰/۰۴۸۵	۳۸۲
کل	۲۱۰۰۲۷۵۵۰	۱	۱۱۲۲۲۳۴۶۳	۹۳۳۰۴۲	۷۷۵۱			
مشهد	مواد خوراکی و دخانی	۴۷۱۱۹۰۰۱	۰/۳۴۱۱	۱/۱۲۶۹	۰/۳۸۴۴	۳۰۶۲۷۳۵۱	۰/۲۹۹۱	۲۶۰۶
	پوشاک و کفش	۴۲۵۸۷۵۴	۰/۰۳۰۸	۰/۸۹۰۸	۰/۰۲۷۵	۱۱۲۶۰۱۵	۰/۰۱۹۸	۹۶
	مسکن	۴۵۱۱۱۲۰۴	۰/۳۲۶۶	۱/۱۸۹۲	۰/۳۸۸۴	۳۲۰۳۷۹۷۷	۰/۳۰۶۷	۲۷۲۶
	لوازم و اثاث و خدمات	۴۹۸۳۳۹۶	۰/۰۳۶۱	۰/۸۹۳۵	۰/۰۲۲۲	۱۵۲۱۴۳۱	۰/۰۲۳۲	۱۲۹
	بهداشت و درمان	۸۸۹۶۶۸۱	۰/۰۶۴۴	۰/۸۱۵۱	۰/۰۵۲۵	۱۵۸۰۹۴۰	۰/۰۳۶۴	۱۳۵

حمل و نقل	۱۲۸۴۹۹۰۹	۰/۰۹۳۰	۰/۵۴۹۰	۱۵۱۸۸۵۹	۰/۰۵۱۱	۱۴۰۱۰	۰/۰۲۷۸	۱۲۹	۰/۰۰۴۶
تفریحات و سرگرمیها	۳۵۱۴۷۱۸	۰/۰۲۵۴	۰/۸۲۲۰	۷۱۹۱۱۱	۰/۰۲۰۹	۶۶۳۳	۰/۰۱۴۶	۶۱	۰/۰۰۸۲
کالاها و خدمات متفرقه	۱۱۴۰۳۴۰۳	۰/۰۸۲۶	۰/۹۳۳۹	۴۲۳۴۰۸۴	۰/۰۷۷۱	۳۹۰۵۵	۰/۰۵۶۵	۳۶۰	۰/۰۳۵۸
کل	۱۳۸۱۳۷۰۶۶	۱	۷۳۳۶۵۷۶۷	۶۷۶۷۳۱	۶۲۴۲				
گروه	μ_i	S_i	$\frac{1-C_i}{1-G}$	$\beta=1$		$\beta=0.75$		$\beta=0.5$	
				η_i	W_i	η_i	W_i	η_i	W_i
مواد خوراکی و دخانی	۵۵۱۳۷	۰/۲۶۶۲	۱/۱۲۶۹	۳۵۸۳۹	۰/۳۰۰۰	۱۶۸۰	۰/۲۳۳۴	۷۹	۰/۱۶۶۹
پوشاک و کفش	۱۱۰۶۸	۰/۰۵۳۴	۰/۸۹۰۸	۲۹۲۶	۰/۰۴۷۶	۱۳۷	۰/۰۳۴۲	۶	۰/۰۲۰۹
مسکن	۵۸۱۵۵	۰/۲۸۰۸	۱/۱۸۹۲	۴۱۳۰۲	۰/۳۳۳۹	۱۹۳۶	۰/۲۶۳۷	۹۱	۰/۱۹۳۵
لوازم و اثاث و خدمات	۱۱۹۹۲	۰/۰۵۷۹	۰/۸۹۳۵	۳۶۶۱	۰/۰۵۱۷	۱۷۲	۰/۰۲۷۳	۸	۰/۰۲۲۸
بهداشت و درمان	۲۱۲۷۰	۰/۱۰۲۷	۰/۸۱۵۱	۳۷۸۰	۰/۰۸۳۷	۱۷۷	۰/۰۵۸۰	۸	۰/۰۳۲۴
حمل و نقل	۲۳۲۴۴	۰/۱۱۲۲	۰/۵۴۹۰	۲۷۴۷	۰/۰۶۱۶	۱۲۹	۰/۰۳۳۶	۶	۰/۰۰۵۵
تفریحات و سرگرمیها	۶۳۳۱	۰/۰۳۰۶	۰/۸۲۲۰	۱۲۹۵	۰/۰۲۵۱	۶۱	۰/۰۱۷۵	۳	۰/۰۰۹۸
کالاها و خدمات متفرقه	۱۹۹۱۷	۰/۰۹۶۲	۰/۹۳۳۹	۷۳۹۵	۰/۰۸۹۸	۳۴۷	۰/۰۶۵۸	۱۶	۰/۰۴۱۷
کل	۲۰۷۱۱۴	۱	۹۸۹۴۶	۴۶۳۸	۲۱۷				

منبع: (نگارندگان، ۱۳۹۸)

در نخست شهر تهران با در نظر گرفتن بتای یک سهم گروه مواد خوراکی و دخانی ۰/۱۸۲۸ گروه پوشاک و کفش ۰/۰۲۹۹ گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی ۰/۵۹۴۸ گروه لوازم و خدمات مورد استفاده خانوار ۰/۰۱۶۳ گروه بهداشت و درمان ۰/۰۷۴۱ گروه حمل و نقل و ارتباطات ۰/۰۵۱۸ گروه تفریحات و خدمات فرهنگی خانوار ۰/۰۲۴۳ گروه کالاها و خدمات متفرقه ۰/۰۶۶۳ به دست آمده است (جدول ۱) (شکل ۲).

شکل شماره ۲. مؤلفه‌های مؤثر بر رفاه خانوارها در کلانشهر تهران با در نظر گرفتن بتای یک

با در نظر گرفتن بتای هفتاد و پنج صدم سهم گروه مواد خوراکی و دخانی ۰/۱۴۲۲، گروه پوشاک و کفش ۰/۰۲۱۵، گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی ۰/۴۶۹۷، گروه لوازم و خدمات مورد استفاده خانوار ۰/۰۱۱۸، گروه بهداشت و درمان ۰/۰۵۱۴، گروه حمل و نقل و ارتباطات ۰/۰۲۸۲، گروه تفریحات و خدمات فرهنگی خانوار ۰/۰۱۶۹، گروه کالاها و خدمات متفرقه ۰/۰۴۸۵ به دست آمده است (جدول ۱).

در شاخص سن با در نظر گرفتن بتای نیم سهم گروه مواد خوراکی و دخانی ۰/۱۰۱۷، گروه پوشاک و کفش ۰/۰۱۳۱، گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی ۰/۳۴۴۷، گروه لوازم و خدمات مورد استفاده خانوار ۰/۰۰۷۲، گروه بهداشت و درمان ۰/۰۲۸۷، گروه حمل و نقل و ارتباطات ۰/۰۰۴۶، گروه تفریحات و خدمات فرهنگی خانوار ۰/۰۰۹۵، گروه کالاها و خدمات متفرقه ۰/۰۳۰۸ به دست آمده است. نتایج به کارگیری شاخص کمی سن با در نظر گرفتن بتای یک، بتای هفتاد و پنج صدم و بتای نیم نشان می‌دهد که بخش مسکن بیش از سایر شاخص‌ها رفاه خانوار را در کلانشهر تهران تحت تأثیر خود قرار داده است.

در مادرشهر مشهد دومین شهر پرجمعیت ایران با در نظر گرفتن بتای یک سهم گروه مواد خوراکی و دخانی ۰/۳۸۴۴، گروه پوشاک و کفش ۰/۰۲۷۵، گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی ۰/۳۸۸۴، گروه لوازم و خدمات مورد استفاده خانوار ۰/۰۳۲۲، گروه بهداشت و درمان ۰/۰۵۲۵، گروه حمل و نقل و ارتباطات ۰/۰۵۱۱، گروه تفریحات و خدمات فرهنگی خانوار ۰/۰۲۰۹، گروه کالاها و خدمات متفرقه ۰/۰۷۷۱ به دست آمده است. بررسی داده‌های بتای هفتاد و پنج صدم و بتای نیم نیز نشان می‌دهد که هزینه‌های مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی ۰/۳۰۶۷ و ۰/۲۲۵۱ به دست آمده است و بیش از سایر گروه‌های هزینه رفاه خانوار را در این کلانشهر تحت تأثیر قرار داده است (جدول ۱).

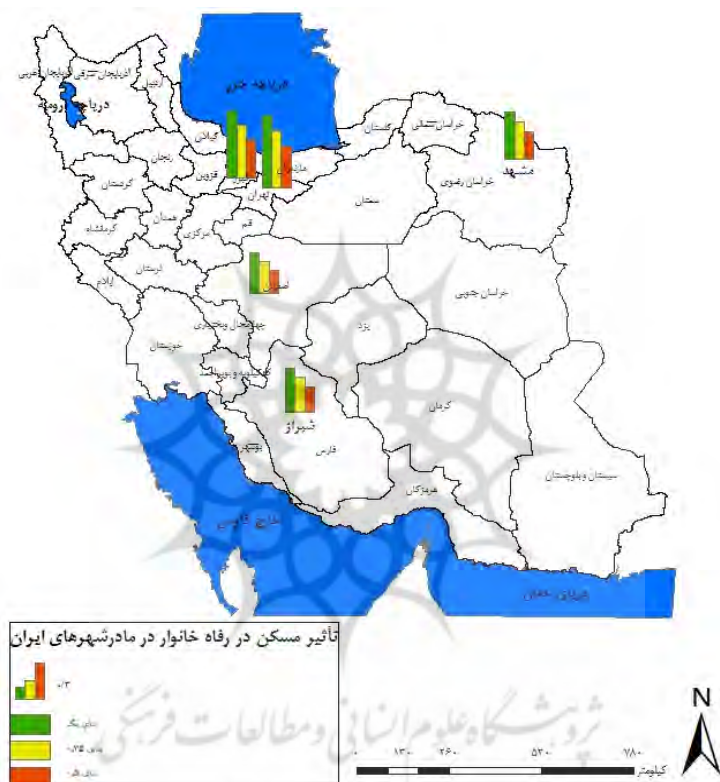
در مادرشهر اصفهان سومین شهر بزرگ ایران بررسی بتای یک، بتای هفتاد و پنج صدم و بتای نیم داده‌های پژوهش نشان می‌دهند که هزینه‌های مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی ۰/۳۳۳۹ و ۰/۲۶۳۷ و ۰/۱۹۳۵ به دست آمده است و هزینه‌های مسکن بیش از سایر گروههای هزینه رفاه خانوار را در کلانشهر اصفهان تحت تأثیر قرار داده است (جدول ۱). مؤلفه‌های مؤثر بر رفاه در مادرشهرهای کرج و شیراز در زیر (جدول ۲) ارائه شده است.

جدول شماره ۲. مؤلفه‌های مؤثر بر رفاه در مادرشهرهای کرج و شیراز

گروه	μ_i	S_i	$\beta = 1$		$\beta = 0.75$		$\beta = 0.5$		
			η_i	W_i	η_i	W_i	η_i	W_i	
مواد خوراکی و دخانی	۲۸۶۶۴۲۶۸	-/۲۶۲۹	۱/۱۲۶۹	۱۸۶۳۱۷۷۴	-/۲۹۶۲	۱۸۲۳۲۶	-/۲۳۰۵	۱۷۸۴	
کرج پوشاک و کفش	۸۹۸۸۶۰	-/۰۰۸۲	۰/۸۹۰۸	۲۳۷۶۵۹	-/۰۰۷۳	۲۳۲۶	-/۰۰۵۳	۲۳	
مسکن	۴۹۴۵۸۲۲۷	-/۴۵۳۵	۱/۱۸۹۲	۳۵۱۲۵۲۳۳	-/۵۳۹۴	۳۴۳۷۲۷	-/۴۲۶۰	۳۳۶۴	
لوازم و اثاث و خدمات	۳۶۳۱۵۸۳	-/۰۳۳۳	۰/۸۹۳۵	۱۱۰۸۷۲۲	-/۰۲۹۸	۱۰۸۵۰	-/۰۲۱۴	۱۰۶	
بهداشت و درمان	۶۳۸۰۵۸۸	-/۰۵۸۵	۰/۸۱۵۱	۱۱۳۳۸۳۰	-/۰۴۷۷	۱۱۰۹۵	-/۰۳۳۱	۱۰۹	
حمل و نقل	۹۳۰۷۲۷۱	-/۰۸۵۳	۰/۵۴۹۰	۱۱۰۰۱۱۹	-/۰۴۶۹	۱۰۷۶۶	-/۰۲۵۵	۱۰۵	
تفریحات و سرگرمیها	۳۰۶۳۵۵۷	-/۰۲۸۱	۰/۸۲۲۰	۶۲۶۸۰۴	-/۰۲۳۱	۶۱۳۴	-/۰۱۶۱	۶۰	
کالاها و خدمات متفرقه	۷۶۴۴۴۰۱	-/۰۷۰۱	۰/۹۳۳۹	۲۸۳۸۳۶۶	-/۰۶۵۵	۲۷۷۷۶	-/۰۴۷۹	۲۷۲	
کل	۱۰۹۰۴۸۷۵۵	۱	۶۰۸۰۲۵۰۸	۵۹۴۹۹۹	۵۸۲۳				
گروه	μ_i	S_i	$\frac{1-C_i}{1-G}$	$\beta = 1$		$\beta = 0.75$		$\beta = 0.5$	
				η_i	W_i	η_i	W_i	η_i	W_i
مواد خوراکی و دخانی	۱۵۶۹۳۲۴۶	-/۲۲۷۹	۱/۱۶۹۰	۱۰۵۲۷۰۲۹	-/۲۷۸۲	۱۱۶۸۱۳	-/۲۱۸۷	۱۲۵۶	
شیراز پوشاک و کفش	۳۷۸۱۵۰۰	-/۰۵۷۳	۰/۹۶۳۹	۱۱۲۰۴۵۸	-/۰۵۵۳	۱۲۴۳۳	-/۰۴۰۹	۱۳۸	
مسکن	۲۰۲۴۷۸۱۳	-/۳۰۷۰	۱/۱۸۳۶	۱۴۱۹۹۷۹۱	-/۳۶۳۴	۱۵۷۵۶۷	-/۲۸۶۶	۱۷۴۸	
لوازم و اثاث و خدمات	۲۹۰۲۶۲۸	-/۰۴۴۰	۰/۹۳۲۰	۸۴۷۸۵۸	-/۰۴۱۰	۹۴۰۸	-/۰۳۰۰	۱۰۴	
بهداشت و درمان	۴۵۱۶۲۰۹	-/۰۶۸۵	۰/۸۶۲۱	۹۸۰۰۱۷	-/۰۵۹۰	۱۰۸۷۵	-/۰۴۱۹	۱۲۱	
حمل و نقل	۱۱۲۰۰۷۲۳	-/۱۶۹۸	۰/۵۳۰۳	۱۲۸۵۸۴۳	-/۰۹۰۰	۱۴۲۶۸	-/۰۴۷۶	۱۵۸	
تفریحات و سرگرمیها	۲۶۷۶۸۲۸	-/۰۴۰۶	۰/۸۶۰۳	۶۰۸۱۷۸	-/۰۳۴۹	۶۷۴۹	-/۰۲۴۸	۷۵	
کالاها و خدمات متفرقه	۴۹۳۸۱۸۶	-/۰۷۴۹	۰/۹۴۱۷	۱۷۹۵۰۳۱	-/۰۷۰۵	۱۹۹۱۸	-/۰۵۱۸	۲۲۱	
کل	۶۵۹۵۷۱۴۳	۱	۳۱۳۶۴۲۰۵	۳۴۸۰۳۲	۳۸۲۲				

در مادرشهر کرج چهارمین شهر بزرگ ایران بررسی داده‌های بتای یک، بتای هفتاد و پنج صدم و بتای نیم نشان می‌دهند که هزینه‌های مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی ۰/۵۳۹۴ و ۰/۴۲۶۰ و ۰/۳۱۲۶ به دست آمده است و هزینه‌های مسکن بیش از سایر گروه‌های هزینه رفاه خانوار را در شهر کرج تحت تأثیر قرار داده است.

در مادرشهر شیراز پنجمین شهر بزرگ ایران با در نظر گرفتن بتای یک، هفتاد و پنج صدم و نیم گروه سوم یا مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی با میزان ۰/۳۶۳۴ و ۰/۲۸۶۶ و ۰/۲۰۹۹ بیش از سایر گروه‌های هزینه‌ای رفاه را تحت تأثیر قرار داده و در رتبه اول قرار داشته است و از این حیث گروه هفتم یعنی هزینه‌های تفریحات و خدمات فرهنگی خانوار با کسب امتیاز ۰/۳۴۹ در رتبه آخر قرار گرفته است (جدول ۲).

شکل شماره ۳. نمودار تأثیر قیمت مسکن در رفاه خانوارها در مادرشهرهای ایران

پژوهش حاضر با هدف تحلیل عوامل هزینه‌ای مؤثر بر کیفیت زندگی و رفاه در مادرشهرهای ایران به دنبال جواب این سوال بوده است که از بین عوامل هزینه‌ای مؤثر بر کیفیت زندگی و رفاه در مادرشهرهای مورد مطالعه کدام گروه هزینه تأثیر زیادی داشته است؟. در کلانشهرهای تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز هزینه‌های بخش مسکن بیش از سایر بخش‌ها و گروه‌های هزینه کیفیت زندگی و رفاه خانوار را تحت تأثیر قرار داده است و حل مشکل مسکن خانوارها در این شهرها اولویت اصلی دولت است.

در نخست شهر تهران با در نظر گرفتن جمع جبری $\beta > 1$ ، $\beta = 0.75$ و $\beta = 0.5$ گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی با میزان ۱/۴۰۹۲ بیش از سایر گروه‌های هزینه‌ای رفاه خانوار را در این شهر تحت تأثیر قرار داده است. هزینه‌های لوازم و اثاث و خدمات مورد استفاده خانوار با میزان ۰/۳۵۳ در جایگاه آخر قرار دارد. در مشهد دومین شهر بزرگ ایران در مجموع با در نظر گرفتن جمع جبری $\beta > 1$ ، $\beta = 0.75$ و $\beta = 0.5$ گروه مسکن، آب،

سوخت و روشنایی منزل مسکونی با میزان ۰/۹۲۰۲ بیش از سایر گروههای هزینه‌ای رفاه خانوار را در این شهر تحت تأثیر قرار داده است. گروه هزینه‌های مواد خوراکی و دخانی با میزان ۰/۸۹۷۳ پس از گروه مسکن بیشترین تأثیر را بر رفاه گذاشته است. گروه هشتم یعنی هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه با میزان ۰/۱۶۹۴ از این حیث در رتبه سوم قرار داشته است.

در مادرشهر اصفهان سومین شهر بزرگ کشور در مجموع با در نظر گرفتن جمع جبری $\beta > 1$ ، $\beta = 0.75$ و $\beta = 0.5$ گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی با میزان ۰/۷۹۱۱ بیش از سایر گروههای هزینه‌ای رفاه خانوار را در این شهر تحت تأثیر قرار داده است. گروه هزینه‌های مواد خوراکی و دخانی با میزان ۰/۷۰۰۳ پس از گروه مسکن بیشترین تأثیر را بر رفاه گذاشته است. گروه هشتم یعنی هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه با میزان ۰/۱۹۷۳ این حیث در رتبه سوم قرار داشته است.

در مادرشهر کرج چهارمین شهر بزرگ کشور در مجموع با در نظر گرفتن جمع جبری $\beta > 1$ ، $\beta = 0.75$ و $\beta = 0.5$ گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی با میزان ۱/۲۷۸ بیش از سایر گروههای هزینه‌ای رفاه خانوار را در این شهر تحت تأثیر قرار داده است. گروه هزینه‌های مواد خوراکی و دخانی با میزان ۰/۶۹۱۵ پس از گروه مسکن بیشترین تأثیر را بر رفاه گذاشته است. گروه هشتم یعنی هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه با میزان ۰/۱۴۳۸ در رتبه سوم قرار داشته است.

در مادرشهر شیراز که پنجمین شهر بزرگ کشور است در مجموع با در لحاظ نمودن جمع جبری $\beta > 1$ ، $\beta = 0.75$ و $\beta = 0.5$ گروه مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی با میزان ۰/۸۵۹۹ بیش از سایر گروههای هزینه‌ای رفاه خانوار را در این شهر تحت تأثیر قرار داده است. گروه هزینه‌های مواد خوراکی و دخانی با میزان ۰/۶۵۶۱ پس از گروه مسکن بیشترین تأثیر را بر رفاه گذاشته است. گروه هشتم یعنی هزینه‌های کالاها و خدمات متفرقه با میزان ۰/۱۵۵۴ از این حیث در رتبه سوم قرار داشته است.

نتیجه گیری

در مادرشهرهای تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز هزینه‌های بخش مسکن بیش از سایر بخش‌ها رفاه و کیفیت زندگی خانوارها را تحت تأثیر قرار داده است و حل مشکل مسکن خانوارها در این کلانشهرها اولویت اصلی دولت است. نتایج این پژوهش تا حدودی با نتایج مطالعه جلالی (۱۳۸۶) همسویی دارد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مصرف مواد خوراکی و دخانی و استفاده از مسکن و خدمات وابسته به آن سهم قابل توجهی در رفاه خانوار دارد. نتایج این پژوهش با نتایج مطالعه اکبری (۱۳۹۹) همسویی دارد. نتایج این مطالعه که برای کلانشهر شیراز انجام شده است نشان می‌دهد که در سال‌های مورد بررسی گروه سوم هزینه یعنی مسکن، آب، سوخت و روشنایی منزل مسکونی بیش از سایر گروهها رفاه خانوارها را تحت تأثیر خود قرار داده است.

نتایج این پژوهش با نتایج مطالعه کمینی (۲۰۰۱) همسویی دارد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مسکن سهم بالایی از مؤلفه‌های سرمایه گذاری رفاهی را تشکیل می‌دهد و بخش مسکن بزرگ‌ترین مورد در بودجه خانوارها است. بنابراین تفاوت در نحوه ساماندهی مسکن بین کشورهای مختلف جهان بایستی بیشتر از آنچه که تاکنون بوده است، توسط محققان رفاه مورد توجه قرار گیرد. نتایج پژوهش با نتایج مطالعه باجاری و همکاران (۲۰۰۵) همسویی دارد. این نویسندگان معتقد هستند که تغییرات قیمت مسکن نه تنها بر هزینه‌های خانواده بلکه بر درآمد و رفاه آنها نیز تأثیر دارد و

افزایش قیمت مسکن در بسیاری از کشورهای جهان مشاهده شده است که منجر به انتقال ثروت زیادی در بین خانوارها شده است؛ اما احتمالاً تأثیرات ناچیزی بر روی رفاه کلی داشته است.

چالش اساسی در بخش مسکن بیشتر ناشی از عدم ساماندهی و برنامه‌ریزی منسجم و یکپارچه در این بخش است، ضمن آنکه ناموفق بودن سیاست‌های اتخاذ شده در این زمینه دلیل اصلی رکود ساخت و ساز بوده که نه تنها به کاهش قیمت مسکن منجر نشده، بلکه به افزایش بی رویه میزان اجاره بها و قیمت خرید مسکن نیز دامن زده است. هم اکنون تسهیلات مسکن در رونق ساخت و ساز تأثیرات کمی دارد. به همین خاطر برای آنکه تسهیلات مربوط به مسکن به جایگاه اصلی خود باز گردانده شود؛ لازم است که اصلاحات زیربنایی در اقتصاد کلان را در اولویت قرار داد.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- ۱) ابراهیم زاده اسمین، حسین و کاریخ، حسن (۱۳۹۶) ارزیابی وضعیت کیفیت زندگی شهری در منطقه یک شهر زاهدان، فصلنامه جغرافیا برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۷، شماره ۳، صص. ۲۰-۷.
- ۲) اکبری، محمود (۱۳۹۹) تحلیلی بر شاخص رفاه اجتماعی در ایران (مطالعه موردی: کلان‌شهر شیراز)، مجله برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۱۲، شماره ۴۲، صص. ۱۲۵-۱۰۳.
- ۳) تقوایی، مسعود و اکبری، محمود (۱۳۸۸) تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه در مادرشهرهای منطقه‌ای ایران، مجله جغرافیا، دوره ۷، شماره ۲۰ و ۲۱، صص. ۹۷-۱۱۱.
- ۴) جلالی، محسن (۱۳۸۶) بررسی تابع رفاه اجتماعی در ایران، مجله روند، دوره ۸، شماره ۵۳-۵۲، صص. ۱۸۶-۱۶۹.
- ۵) سایت مرجع مدیریت شهری (۱۳۹۰) کلانشهر؛ منطقه کلانشهری؛ مادرشهر؛ مگاسیتی؛ منظومه شهری، تهران.
- ۶) شکوتی، حسین (۱۳۹۱) دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری (جلد اول)، انتشارات سمت، چاپ پانزدهم، تهران.
- ۷) شیعه، اسماعیل (۱۳۸۹) مقدمه‌ای بر مبانی برنامه‌ریزی شهری، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، چاپ بیست و ششم، تهران.
- ۸) علی اکبری، اسماعیل و امینی، مهدی (۱۳۸۹) کیفیت زندگی شهری در ایران (۱۳۶۵-۱۳۸۵)، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۱۰، شماره ۳۶، صص. ۱۴۸-۱۲۱.
- ۹) معاونت آمار و اطلاعات استانداری تهران (۱۳۹۸) سالنامه آماری استان تهران، تهران.
- ۱۰) معاونت آمار و اطلاعات استانداری خراسان رضوی (۱۳۹۸) سالنامه آماری استان خراسان رضوی، مشهد.
- ۱۱) معاونت آمار و اطلاعات استانداری اصفهان (۱۳۹۸) سالنامه آماری استان اصفهان، اصفهان.
- ۱۲) معاونت آمار و اطلاعات استانداری البرز (۱۳۹۸) سالنامه آماری استان البرز، کرج.
- ۱۳) معاونت آمار و اطلاعات استانداری فارس (۱۳۹۸) سالنامه آماری استان فارس، شیراز.
- ۱۴) مرصوصی، نفیسه و لاجوردی، علیرضا (۱۳۹۳) مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی شهری در ایران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، دوره ۱۴، شماره ۲، صص. ۹۵-۶۹.
- ۱۵) مهدی زاده، جواد (۱۳۸۳) تحول در مفهوم، نقش و ساختار کلان شهرها، فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۵، شماره ۱۷، صص. ۱۸-۱.
- 16) Akbari, M. (2020) An Analysis of the Social Welfare Index in Iran (Case Study: Shiraz Metropolis), Journal of Welfare Planning and Social Development, Vol. 12, No.42, pp. 125-103. [Persian].
- 17) Ali Akbari, I. & Amini, M. (2010) Quality of Urban Life in Iran (1986-2006), Social Welfare Quarterly, Vol.10, No.36, 148-121. [Persian].
- 18) Anand, S. & Sen, A. (2000) The Income Component of the Human Development Index, Journal of Human Development, 1 (1): 1-15.

- 19) Bailey, D. (2015) The environmental paradox of the welfare state: the dynamics of sustainability. *New Political Economy*. Vol. 20, No. 6, pp.793–811.
- 20) Bajari, P., Benkard, C. L. & Krainer, J. (2005) House prices and consumer welfare. *Journal of Urban Economics*. No. 58, pp. 474–487.
- 21) Büchs, M. (2021) Sustainable welfare: How do universal basic income and universal basic services compare? *Ecological Economics*. No.189(107152), pp. 1-9.
- 22) Büchs, M. Koch, M. (2019). Challenges for the degrowth transition: the debate about well being. *Futures*. No.105, pp. 155–165.
- 23) Camfield, L., Streuli, N. & Woodhead, M. (2008) what's the use of 'well being' in contexts of child poverty? Approaches to research, monitoring and children's participation, Department of International Development Queen Elizabeth House 3 Mansfield Road, Oxford.
- 24) Dasgupta, P. (2001) *Human Well-being and the Natural Environment*, Oxford University Press.
- 25) Deputy of Statistics and Information of Tehran Governorate (2016) *Statistical Yearbook of Tehran Province*, Tehran. [Persian].
- 26) Deputy of Statistics and Information of Khorasan Razavi Governorate (2016) *Statistical yearbook of Khorasan Razavi province*, Mashhad. [In Persian].
- 27) Deputy of Statistics and Information of Isfahan Governorate (2016) *Statistical Yearbook of Isfahan Province*, Isfahan. [Persian].
- 28) Deputy of Statistics and Information of Alborz Governorate (2016) *Statistical Yearbook of Alborz Province*, Karaj. [Persian].
- 29) Deputy of Statistics and Information of Fars Governorate (2016) *Statistical Yearbook of Fars Province*, Shiraz. [Persian].
- 30) Ebrahimzadeh Esmi, H. & Karbakhsh, H. (2017) Assessing the quality of urban life in an area of Zahedan city, *Quarterly Journal of Regional Planning Geography*, Vol. 7, No. 3, pp. 7-20. [Persian].
- 31) Hasan, L. (2007). On Measuring the Complexity of Urban Living, Mpra Paper, No 6619. At <http://mpa.ub.uni-muenchen.de>.
- 32) Islam, S. M. N. & Clarke, M. (2001) The Relationship between Well-being, Utility and Capacities: A New Approach to Social Welfare Measurement based on Maslow's Hierarchy of Needs, Centre for Strategic Economic Studies Victoria University, Australia.
- 33) Jalali, M. (2008). Study of social welfare function in Iran, *Journal of Trend*, Vol. 8, No. 53-52, pp. 186-169. [Persian].
- 34) Kangmennaang, J. & Elliott, S. J. (2018) Towards an integrated framework for understanding the links between inequalities and well being of places in low and middle income countries. *Soc. Sci. Med.*, 213(2018): 45–53.
- 35) Kemeny, J. (2001) Comparative Housing and Welfare: Theorising the Relationship. *Journal of Housing and the Built Environment*, Vol.16, No.1, pp. 53-70.
- 36) Kladivo, P. & Halás, M. (2012) Quality of life in an urban Environment: A Typology of urban units of Olomouc, *Quaestiones Geographicae*, Vol. 31, No. 2, pp. 49-60.
- 37) Kolimenakis, A., Solomou, A.D., Proutsos, N., Avramidou, E.V., Korakaki, E., Karetsos, G., Maroulis, G., Papagiannis, E. & Tsagkari, K. (2021) The Socioeconomic Welfare of Urban Green Areas and Parks; A Literature Review of Available Evidence. *Sustainability*, No.13(7863), pp. 1-26.
- 38) Marsousi, N. & Lajevardi, A. (2014) A Comparative Study of Urban Quality of Life in Iran, *Quarterly Journal of Economic Research (Sustainable Growth and Development)*, Vol.14, No.2, pp. 95-69. [Persian].
- 39) Mehdizadeh, J. (2004) Transformation in the concept, role and structure of metropolises, *Quarterly Journal of Urban Management*, Vol. 8, No. 17, pp. 1-18. [Persian].
- 40) Martinetti, E.C. (2000) A Multidimensional Assessment of well being based on sen functioning approach, Forthcoming in *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, n 2.
- 41) McGillivray, M. & Clarke, M. (2006) *Understanding Human Well-being*, United Nations university press.

- 42) Mussard, S. & Xu, K. (2004) A Note on the Multidimensional Decomposition of Sen's Index, Chinese Journal of Economic Theory, No. 1(2004), PP. 201-218.
- 43) Pacione, M. (2003) Urban environmental quality and human well-being a social geographical perspective, Landscape and Urban Planning, Vol. 65, No. (1-2), PP. 19-30.
- 44) Psatha, E. Deffner, A. & Psycharis, Y. (2015) Defining the quality of urban life: Which factors should be considered? European Regional Science Association 51st European Congress, Barcelona, Spain.
- 45) Sen, A. (1990) Justice: Means versus Freedoms. Philosophy and Public Affairs, Vol. 19, No. 2, PP.111-121.
- 46) Shieh, I. (2010) Introduction to the basics of urban planning, University of Science and Technology Publications, 26th edition, Tehran. [Persian].
- 47) Shokouei, H. (2012) New Perspectives on Urban Geography (Volume1), Samat Publications, Fifteenth Edition, Tehran. [Persian].
- 48) Taghvaei, M. Akbari, M. (2009) Spatial analysis of development indicators in regional metropolises of Iran, Journal of Geography, Vol. 12, No. 20 - 21, pp. 111-97. [In Persian].
- 49) Xu, K. & osberg, L. (2000) The social welfare implications, Decomposability and Geometry of the sen family of poverty indices, Department of Economics, Dalhousie University, Halifax, Canada.
- 50) Włodarczyk, K. (2015) Quality of urban life in Poland, Journal of International Studies. Vol. 8, No.2, pp. 155-163.

